

Z pamiętnika panienki Hanka

dn. 7 XI 1938

Ja, Hanka S., lat 12 i pół, od miesiąca zamieszkała w **Stalowej Woli przy ulicy C-X 2/2** postąpiłam dzisiaj nagannie, wtykając swój ciekawski nosek tam, gdzie nie powinnam, to znaczy chowając się w szafie w **gabinecie pana dyrektora Zakładów Południowych**. Swym wybrykiem zakłóciłam ważne spotkanie i sprawiłam, że tatuś niemal spalił się przeze mnie ze wstydu. Przyznaję się więc ze skruchą do popełnionego czynu w swoim pamiętniku, obiecuję popracować nad charakterem, a za chwilę przepiszę to oświadczenie sto razy po to, aby wbiło mi się do głowy.

Gotowe. Boli mnie ręka...

Ale muszę jeszcze opisać własną wersję wydarzeń.

Przyznaję, od dłuższego czasu umierałam z ciekawości. **Zakłady Południowe** – tajemniczy **organizm**, który przyciągnął nas do Stalowej Woli, miejsce, które codziennie na tyle godzin pożera mojego tatę, **serce** olbrzymiej inwestycji naszego rządu, czyli **Centralnego Okręgu Przemysłowego** (ja tylko cytuję – tak nazwano Zakłady Południowej w jednej gazecie). Nie moja wina, że gdziekolwiek się ruszę, wszyscy rozmawiają tylko o tym **cudzie techniki**. Dziś postanowiłam zbadać ten nieznanym mi łąd. Oczywiście akcję poprzedziłam stosowną obserwacją. Dobrze, że mam **rower**, bo nasz dom znajduje się w sporej odległości – jak dla osóbkki w moim wieku – od celu mojej misji. Kilkakrotnie już wyprawiałam się nim na wycieczki po okolicy i zawsze kończyłam w jednym punkcie – przed **siedzibą Dyrekcji Naczelnej**. Ten **gmach** działa na mnie jak magnes. Mam wrażenie, że do mnie przemawia. Muszę przyznać, że dotąd podobnego nie widziałam, bo tam gdzie dotąd mieszkaliśmy wokół rynku zabudowę stanowiły stare kamieniczki, pośrodku wznosił się średniowieczny ratusz, a nieopodal piękna barokowa katedra. Tutaj jest zupełnie inaczej – **nowocześnie**. Wracam jednak do tematu, czyli siedziby Dyrekcji Naczelnej. Dziś, przedpołudniem... uległam pokusie. Wśliznęłam się do środka, korzystając z okazji, że do środka zmierzała właśnie grupa panów w **garniturach**. Chyłkiem przemknęłam przed **recepcją**, wbiegłam po schodach na **piętro**, przycupnęłam pod fotelem na **holu**, a następnie wemknęłam się do pierwszego pomieszczenia, które miało uchylone drzwi. Chwilkę potem usłyszałam zbliżające się głosy, więc niewiele myśląc dopadłam szafy i schowałam się w środku. Skąd miałam wiedzieć, że trafiłam akurat do gabinetu pana dyrektora i to w momencie, gdy zaczynała się tam ważna **narada**? Dalszą część historii, jak na kulturalną panienkę przystało, pominię milczeniem...

Ale była draka!

MAŁE CO NIECO DO MYŚLENIA I DZIAŁANIA

Hania nawiązuje do początków Stalowej Woli i wspomina na **Zakłady Południowe** (dzisiejszą **Hutę Stalowa Wola**), których budowa, realizowana w ramach **Centralnego Okręgu Przemysłowego**, wpłynęła na powstanie miasta. Dziewczynka w swoim pamiętniku używa w odniesieniu do Zakładów Południowych słów kojarzących się z **ciałem człowieka**: **organizm**, **serce**.

Spróbuj odpowiedzieć na kilka pytań z pogranicza architektury, biologii i humanistyki.

Dlaczego miasto określamy czasem jako **organizm miejski**?

Co to jest **tkanka miejska**?

Co stanowi **zielone płuca miast**?

Co to znaczy, że jakiś budynek jest **nadgryziony zębem czasu**?

Co to jest **szkielet budynku, kapitel** (od. łac. capita – głowa) oraz **żebro sklepienne**, stosowane w architekturze gotyckiej?

Co to znaczy, że budynek posiada **ludzką skalę** oraz **duszę**?

Jakie cechy posiada **inteligentny dom**?

Co trzyma się w przydomowej **komórce**?

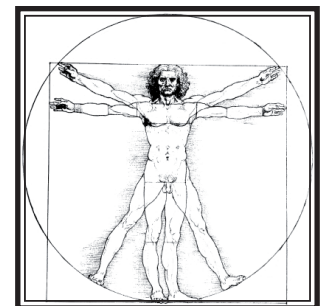

Czy wiesz, że w ciągu wieków architekci wznosili budynki opierając się przy sporządzaniu projektów na **proporcjach ludzkiego ciała**? Pisali na ten temat uczone traktaty. Idee te były szczególnie wyraźne w okresie średniowiecza i renesansu. **Części ciała człowieka** służyły również jako **jednostki miary**.

Czy potrafisz podać dwa przykłady?

.....
.....

Człowiek witruwiański, Leonardo da Vinci

Hania wspomina o tym, że Zakłady Południowe, a co za tym idzie również Stalowa Wola powstawały jako inwestycja polskiego rządu, czyli z jego inicjatywy. Zastanów się, kto i z jakiego powodu przez wieki inicjował powstawanie różnych ważnych budynków: zamków, świątyń, uniwersytetów, zakładów przemysłowych oraz osad.

Wyjaśnij pojęcia:

fundator - .....

deweloper - .....

mecenas - .....

kamień węgielny - .....

wiecha - .....

dziennik budowy - .....

Osoby, które były szczególnie aktywne we wznoszeniu budynków, często zyskiwały w związku z tym **przydomek**, odzwierciedlający i podkreślający ich zasługi, np. Budowniczy lub **Wielki**.

Dlaczego wicepremier **Eugeniusz Kwiatkowski**, który był pomysłodawcą COP-u, jest nazywany **Wielkim Gospodarzem**?

Hania nazwała **Zakłady Południowe cudem techniki** ze względu na ich nowoczesną, funkcjonalną konstrukcję, wyposażenie, a także **tempo** powstawania.

Co produkowano w Zakładach Południowych?

Spróbuj rozszyfrować, jakie przeznaczenie miały niektóre obiekty wzniesione na potrzeby Zakładów Południowych:

odlewnia
kuźnia
parowozownia
laboratorium

Według prawa budowlanego **budynek** to obiekt trwale związany z gruntem, posiada fundamenty i dach, a z przestrzeni wydzielają go przegrody budowlane (np. ściany). Przepisy wyróżniają również kategorię **małej architektury**, obejmującą niewielkie obiekty, takie jak kapliczki, huśtawki, ławki w parku, fontanny, altany, itp. Pozostałe konstrukcje, nienależące do powyższych grup, to **budowle**.

Czy potrafisz wymienić kilka budowli o przeznaczeniu technicznym, gospodarczym, przemysłowym, związanych z transportem lub komunikacją, będących przykładem myśli inżynierskiej, służących człowiekowi, ale UWAGA - nie będących budynkami (np. akwedukt, lotnisko, droga)?

.....

.....

.....

.....

Na Hani olbrzymie wrażenie zrobiła **siedziba Dyrekcji Naczelnej Zakładów Południowych w Stalowej Woli**. Budynek zadziwił ją swoją nowoczesną sylwetką – nie we wszystkich polskich miejscowościach można było wtedy, w latach 30. XX w., spotkać podobne formy. Jest to przykład **architektury modernistycznej**. My jesteśmy do niej przyzwyczajeni, wtedy była nowinką.

Jak nazywał się architekt, który zaprojektował siedzibę Naczelnej Dyrekcji Zakładów Południowych? Czy dzięki temu budynkowi zyskał sławę?

.....

Czy potrafisz wymienić nazwiska jakichś znanych architektów i wskazać ich dzieła?

.....

.....

.....

.....

Cechy **architektury modernistycznej** najlepiej zauważysz, spacerując po Stalowej Woli i oglądając fotografie tutejszych budynków.

Z katalogu obok wybierz te słowa, które najlepiej charakteryzują **przedwojenną** zabudowę miasta (warto wiedzieć, że **modernizm** nie wykształcił jednolitego języka stylowego, w obrębie tego kierunku istniało szereg rozmaitych tendencji).

FANTAZJA   OSZCZĘDNA DEKORACJA
 BOGACTWO ORNAMENTU   STRZELISTOŚĆ
 NAWIĄZANIE DO STYLÓW HISTORYCZNYCH
 ZERWANIE Z HISTORIĄ   PRAKTYCZNOŚĆ
 NIEFUNKCJONALNOŚĆ   ELEGANCJA   POWAGA
 KOJARZY SIĘ ZE ŚWIATEM NATURY
 KUBICZNA (GEOMETRYCZNA) BRYŁA   SYMETRIA
 SUROWOŚĆ   OSTENTACYJNOŚĆ
 OBECNOŚĆ LINII FALISTYCH, KRZYWYCH
 BUDYNKI POKRYTE RZEźBAMI LUB MALOWIDŁAMI
 DUŻE, PŁASKIE POWIERZCHNIE ELEWACJI
 OBECNOŚĆ PRZESZKLONYCH KLATEK SCHODOWYCH
 SPADZISTY DACH   PŁASKI DACH
 DEMONSTRUJE NOWOCZESNĄ TECHNOLOGIĘ
 PODKREŚLENIE PIONÓW I POZIOMÓW   PROSTOTA

Hania ma wrażenie, że **gmach siedziby Dyrekcji Naczelnej Zakładów Południowych** do niej przemawia, czym zwraca nam uwagę na to, że architektura faktycznie komunikuje się z nami na wiele sposobów. Zarówno sama bryła jak i detale budynku mogą nam wskazywać na pełnioną przez niego funkcję oraz nieść wiele symbolicznych znaczeń. W XVIII wieku stworzono nawet termin *architecture parlante* – „architektury mówiącej”. To dlatego w większości państwowych urzędów spotkać możemy zaczerpnięte z **antyku kolumny**, sygnalizujące powagę i stateczność, a oszklony wieżowiec kojarzy nam się z siedzibą korporacji.

Zastanów się, **co komunikuje** siedziba Naczelnej Dyrekcji w Stalowej Woli; pamiętaj przy tym o kontekście powstania tej inwestycji i związanego z nią miasta.

Za pomocą jakich środków podkreślono funkcję tego gmachu?

Spróbuj odnaleźć fotografie pokazujące jego wnętrza.

Co ich projektanci chcieli wyrazić?

Czy meble pasowałyby do współczesnego gabinetu?

Co mówiłyby o właścicielu?

Wystrój wnętrz gmachu dyrekcji naczelnej Zakładów Południowych oraz innych stalowowolskich budynków został zaprojektowany w stylu art déco (od franc. *arts décoratifs* – sztuki dekoracyjne). Elementy tego stylu spotykamy także na **zewnątrz budowli**, co składa się na fenomen tutejszej architektury. Styl **art déco** charakteryzuje się m.in. występowaniem wielokrotnie powtarzanych **wzorów geometrycznych, płaszczyznowością, symetrią**; swoje formy czerpał często ze **sztuki ludowej**, przetwarzając je.

 Stwórz wzornik form art déco, przerysowując kilka detali ze stalowowolskich budynków.

mój **WZORNIK FORM ART DÉCO**
